

EBRD COVID-19 Dayanıklılık Çerçevesi - Çevresel ve Sosyal Değerlendirme Eğitim Programı

Modül 5 - Tipik çevresel ve sosyal riskler ve etkiler

Giriş

Modül 5'in amacı, Müşterinin bir Projeyi değerlendirmesi veya tipik bir ÇSDD sürecinde dikkate alınması gerekebilecek tipik çevresel ve sosyal riskleri ve etkileri özetlemektir. Bunların sadece potansiyel risklere örnek olduğu ve danışmanların her Projeye özgü spesifik riskleri tanımlamak için mesleki muhakemelerini ve sektör bilgilerini kullanmaları gerekeceği unutulmamalıdır.

Performans Koşulu 1: Çevresel ve Sosyal Risklerin ve Etkilerin Değerlendirilmesi ve Yönetimi

- Çevresel ve sosyal değerlendirme süreci güncel olmayan, Projenin etki alanındaki çevresel ve sosyal alıcıların içinde bulunduğu durumu yansıtmayan mevcut durum bilgilerine dayanmaktadır.
- Müşteri, ileriye dönük çevresel ve sosyal riskler ve olası etkiler açısından Proje alternatifleri hakkında bir değerlendirme yapmamıştır.
- Müşteri, ulusal mevzuatın, yasaların ve düzenlemelerin Proje için özel olarak nasıl uygulanacağını belirlememiştir.
- Çevresel ve sosyal değerlendirme süreci, Projenin tüm yaşam döngüsünü kapsamamaktadır, bu nedenle bazı etkiler değerlendirilmemiştir.
- Çevresel ve sosyal değerlendirme süreci, Projenin mevcut tasarımını yansıtmamaktadır ve Projenin tasarımındaki büyük değişiklikler yeniden değerlendirilmemiştir.
- Müşteri kümülatif ve geride kalan etkileri değerlendirmemiştir.
- Müşteri ilgili tesisleri tanımlamamıştır, bu nedenle bazı etkiler değerlendirilmemiştir.
- Müşteri muhtemel önleme, en aza indirme, etkisini azaltma ve telafi etme tedbirlerini değerlendirmemiştir.
- Müşterinin bir değişiklik prosedürü mevcut değildir, bu nedenle orijinal Projedeki değişiklikler çevresel ve sosyal risklere ve etkilere yol açarsa bunların değerlendirilmemesi muhtemeldir.
- Çevresel ve Sosyal Yönetim Planında yer alan izleme önlemleri ve göstergeleri 'yol gösterici' değildir ve Projenin geçmişteki performansını izlemeye odaklanmıştır.
- Müşteri, meydana gelen çevresel ve sosyal olayları veya kazaları EBRD'ye bildirmemiştir.

Performans Koşulu 2 İşgücü ve Çalışma Koşulları

- Yerel işgücünün işe alınması sırasında cinsiyet ayrımcılığı yapılması sonucunda ağırlıklı olarak erkeklerin işe alınması ve yerel topluluklarda cinsiyet eşitsizliğinin artması.
- Yerel işgücünün işe alınması sırasındaki başka türden ayrımcılık yapılması sonucunda Müşterinin Proje avantajlarını ve fırsatlarını dağıtma biçimiyle ilişkili olarak yerel halkın memnuniyetsizlik duyması.
- İşçiler arasında zorbalık, taciz ve şiddet (toplumsal cinsiyete dayalı şiddet dahil) yaşanması ve bu durumun sonucunda idari yaptırımlar uygulanması, işçiler arasında huzursuzluk çıkması, sağlık sorunlarının (stres ya da yaralanma) yaşanması ya da itibarın zarar görmesi.
- İşçiler ve yönetim arasındaki ilişkilerin kötü olmasından dolayı işçiler arasında huzursuzluk yaşanması, Projenin gecikmesi ya da itibarın zarar görmesi.
- İşçilerin fazla mesaiye zorlanması sonucunda idari yaptırımlar uygulanması, işçiler arasında huzursuzluk çıkması, sağlık sorunlarının (stres ya da yaralanma) yaşanması.
- Çocuk işçilerin çalıştırılması ya da işçilerin zorla çalıştırılması sonucunda idari yaptırım uygulanması, sağlık sorunlarının (stres ya da yaralanma) yaşanması ya da itibarın zarar görmesi.
- Yapılan işin karşılığının ödenmemesi, işçilere ulusal asgari ücretlerin altında ödeme yapılması, işçilere mevzuatın gerektirdiği sosyal hakların verilmemesi yoluyla işgücünün sömürülmesi ve sonucunda işçiler arasında huzursuzluk yaşanması, Projenin gecikmesi ya da itibarın zarar görmesi.
- İşçilerin düzenli olarak sağlık muayenesinden geçirilmemesi (örneğin çalışmaya uygundur değerlendirmesinin yapılmaması) sonucunda teşhis edilmeyen sağlık sorunları nedeniyle işyerine yaralanma ya da ölümlerin meydana gelmesi.
- Göçmen işgücünün sömürülmesi sonucunda idari yaptırım uygulanması, işçiler arasında huzursuzluk çıkması, Projenin gecikmesi ya da itibarın zarar görmesi.
- İşçilere kötü koşullarda barınma sağlanması nedeniyle işçilerin stres yaşamaları ya da bulaşıcı hastalıklar ya da rutubetli ortamlarda yaşamaları ya da işçilerin barındığı yerdeki başka sorunlarla ilişkili hastalıkların ortaya çıkması.
- İşçilerin durumunu dikkate almaksızın yapılan toplu işten çıkarmalardan dolayı işçiler arasında huzursuzluk yaşanması, Projenin gecikmesi ya da itibarın zarar görmesi.
- İşçilerin Müşteri ile toplu sözleşme yapamaması sonucunda idari yaptırım uygulanması, işçiler arasında huzursuzluk çıkması, Projenin gecikmesi ya da itibarın zarar görmesi.
- İşçilerin şikâyetlerini sunabileceği bir sürecin bulunmaması.

NOT: Yukarıdaki etkiler Müşterinin birincil tedarikçilerinin yanı sıra Projenin temel işlevlerinin merkezinde bulunan tedarik zincirindeki şirketlerde de ortaya çıkabilir. Performans Koşulu 1 kapsamında bir tedarik risk değerlendirmesi yapılmalıdır.

Performans Koşulu 3: Kaynak Verimliliği ve Kirliliğin Önlenmesi ve Kontrolü

- Yerel hava kalitesinin ilgili hava kalitesi standartlarında belirlenen sınırları aşar şekilde bozulmasına yol açan ve işçilerin ya da yöre halkının sağlığını etkileyen hava emisyonlarının ortaya çıkması.
- Çevreye rahatsızlık verecek ölçüde koku yayılması.
- Arıtılmamış / kirlenmiş atık suyun çevreye boşaltılması.
- Küresel iklim değişikliğine neden olan sera gazlarının üretilmesi.
- Çevreye rahatsızlık verecek ve/veya işçileri rahatsız edecek ölçüde, ilgili gürültü standartlarının sınırlarını aşan miktarda gürültü olması.
- Mevcut su yolları sistemini değiştiren, erozyon, toprak ya da çamur kaymasına neden olan topografik değişikliklere yol açan kazıların yapılması ya da toprak taşınması.
- Yüzey sularında siltlenmeye neden olan, bulanıklığı arttıran kazıların yapılması ya da toprak taşınması ve bu durumun başkalarının bu kaynaklarını kullanmasını ve biyolojik çeşitliliği etkilemesi.
- Tehlikeli maddelerin (kimyasallar, yakıt vs.) doğru şekilde depolanmaması ve kullanılmaması sonucunda işçilerin bu maddelere maruz kalması ve/veya toprağın ve yeraltı sularının kirlenmesi.
- Tehlikeli atıkların doğru şekilde yönetilmemesinden dolayı toprağın ve yeraltı sularının kirlenmesi.
- Bertaraf edilen atıkların iyi yönetilmemesinden dolayı toprağın ve yeraltı sularının kirlenmesi, itibarın zarar görmesi ve yeniden kullanılabilir/geri dönüşüme tutulabilecek kaynakların kaybedilmesi.
- Pestisitlerin doğru şekilde depolanmaması ve kullanılmaması sonucunda işçilerin bunlara maruz kalması, toprağın ve yeraltı sularının kirlenmesi ya da biyolojik çeşitliliğin etkilenmesi.
- Su kaynaklarından sürdürülemez bir şekilde su çekilmesi sonucu diğer kullanıcıların ulaşabildiği suyun miktarının ve kalitesinin azalması ya da yakındaki yüzey suyu yollarının akışında değişiklikler meydana gelmesi ve bu durumun da diğer kullanıcıları ve biyolojik çeşitliliği etkilemesi.

Performans Koşulu 4: Sağlık, Emniyet ve Güvenlik

- İşçilerin iş sağlığı ve güvenliği riskleri ile karşılaşması sonucunda yaralanmalar, hastalıklar ve ölümler yaşanması. Kayma, ayağı takılma, yüksekten düşme, dönen makineleri kullanma, Proje araçlarını kullanma veya meslek hastalıklarına yol açabilecek tehlikelere maruz kalmadan dolayı böyle yaralanmalar, hastalıklar veya ölümler meydana gelebilir.
- Devlet karayollarında araç kullanılması sonucunda yayalara, diğer yol kullanıcılarına ve yola bitişik fiziksel yapılara yönelik sağlık ve güvenlik risklerinin artması, yaralanmaların, can kayıplarının yaşanması ya da yapıların veya hayvanların zarar görmesinden dolayı ekonomik kayıp yaşanması.
- Proje için karayolu taşıtlarını kullanan sürücüler, güzergahları üzerinde bir yerden başka yere giderken mola verdiklerinde ve benzin alırken bulaşıcı hastalıkları yayma potansiyeli.
- Tehlikeli veya zehirli maddelerin kaza eseri çevreye salınması sonucunda işçilerin ve yöre halkının sağlığının etkilenmesi.
- Güvenlik güçlerinin yerel halka yönelik uygunsuz şekilde davranması, bu durumun huzursuzluğa, Projede gecikmelere neden olması veya itibarın zarar görmesi.
- Yöre halkının hırsızlık yapmak amacıyla veya başka bir amaçla inşaat alanlarına girmeye çalışması ve girmesi ve bu durumun yaralanma ya da ölümle sonuçlanması olasılığı.
- İşçilerin kaldığı kampların işletilmesinden ve işçilerin yöre halkıyla etkileşime girmesinden dolayı anlaşmazlıkların yaşanması ve bulaşıcı hastalıkların yayılması.
- Projede çalışmak ve Projenin farklı ekonomik fırsatlarından yararlanmak isteyen çok sayıda kişinin akın etmesi ve bu durumun da:
 - yöre halkı ve yeni gelenler arasında çatışmalara;
 - bulaşıcı hastalıkların yayılmasında artışa;
 - suçta artışa; ve
 - yöre halkında zihinsel stres ve kaygı artışı yaşanmasına neden olması.

NOT: İnsanların bir Proje sahasına kontrolsüz şekilde akın etmesi sonucunda ortaya farklı çevresel ve sosyal riskler çıkabilir, örneğin bu durum sosyal refah kaynakları (polis güçleri, sağlık ve acil müdahale kaynakları) üzerindeki baskı yaratabilir, o yöredeki temel mal ve hizmetlerin fiyatlarının yükselmesinden dolayı savunmasız hane halklarının gıda güvenliğini etkileyebilir ve arazinin temizlenmesinden ve doğal kaynakların daha fazla kullanılmasından dolayı biyolojik çeşitlilik etkilenebilir.

Performans Koşulu 5: Arazi Edinimi, Arazi Kısıtlamaları ve Gönülsüz Yeniden Yerleşim

- Müşterinin yeniden yerleşim planlarının hazırlanması sürecinde, Projeden etkilenen kişilerin yeterince bilgilendirilmemesi, tazmin edilmemesi ve geçim kaynaklarının ve yaşam standartlarının en azından yerlerinden edilmeden önceki seviyeye döndürmeleri için desteklenmemesi riski mevcuttur. Bu durumun bir çok sonucu olabilir, örneğin etkilenen kişi daha savunmasız bir konuma gelebilir, cinsiyet eşitsizliği artabilir, Projeye karşı kızgınlık duyulabilir, huzursuzluk ve çatışmalar yaşanabilir, Proje gecikebilir, yasal zorluklar çıkabilir veya itibar zarar görebilir.
- Belli risk kaynakları aşağıdakileri içerir:
 - etkilenen kişilerin tazminat sağlanmadan önce araziye boşaltmaya veya varlıklara ve doğal kaynaklara erişimlerinin kısıtlanmasını kabul etmeye zorlanması;
 - etkilenen varlığın veya doğal kaynakların 'sahibinin' kim olduğu hakkında farklı kişiler veya gruplar arasındaki anlaşmazlıklar yaşanması;
 - etkilenen kişilerin ya da topluluk temsilcilerinin, topluluk varlıkları ya da doğal kaynaklar üzerinde hileli bir şekilde hak iddia etmesi;
 - etkilenen varlıkların sayımının ve envanterinin çıkarmasının deneyimsiz personel tarafından yapılmasından dolayı etkilenen kişilerin ve varlıklarının yanlış hesaplanması;
 - etkilenen kişilerle yeterince istişarede bulunulmaması ve ulusal mevzuattan doğan yasal haklarının, Performans Koşulu 5 kapsamındaki haklarının ve Müşterinin nasıl ve ne zaman tazminat vereceğinin tam olarak anlaşılmaması;
 - etkilenen kişilerin, Proje tazminatının ne zaman verileceğini tam anlamamasından dolayı insanların arsalarını teminat olarak göstererek başkalarından borç alması, bu durumun hanenin borcunu ve manevi stresini arttırması;
 - yeniden yerleşim planlarının yapılması sürecinde savunmasız gruplara sürece katılmaları için yeterli ve özel destek verilmemesi sonucunda, savunmasız grupları desteklemek için alınması gereken tedbirlerin yeniden yerleşim planlarında ve bütçelerinde yer almaması.
 - etkilenen hanelerde yaşayan kadınlara yeniden yerleşim seçeneklerine dair söz hakkı vermeyerek cinsiyet eşitsizliklerinin pekiştirilmesi;
 - kesim tarihinin tam anlaşılmaması ve nüfus sayımının yapılmasına ve etkilenen varlıkların envanterinin tamamlanmasına karşın insanların etkilenen arazilere gelip, yatırım yaparak sonradan tazminat beklemesi.
 - Müşteri tarafından sağlanan tazminatın, etkilenen varlıkların tam ikame maliyetini yansıtmaması;
 - etkilenen kişilere verilen ikame varlıkların (örn. konut) ya da arazinin kalitesinin düşük olması ya da kamu altyapısına ve hizmetlerine aynı şekilde erişiminin olmaması;
 - sürdürülebilir ve toplumsal cinsiyeti kapsayıcı bir şekilde harcanmama ihtimali olan nakit tazminat sağlanmasına aşırı güven duyulması;
 - yeniden yerleşim planlama sürecindeki bütçede, uygulama sırasında ortaya çıkabilecek beklenmedik sorunların hesaba katılmamış olması ve

- yeniden yerleşim sürecini tatmin edici bir şekilde tamamlamak için yeterli mali kaynak bulunmaması;
- o şikayetlerin zamanında çözülmemesi.

Performans Koşulu 6: Biyolojik Çeşitliliğin Korunması ve Canlı Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi

- Arazi temizliği, deniz dibi tarama ve sahilin yakınındaki ya da denizdeki tesislerdeki faaliyetlerin biyolojik çeşitliliği etkilemesi, bu durumun habitatların kaybına, bozulmasına veya geride kalanların parçalanmasına yol açması.
- İnşaat erişim yollarının ve diğer doğrusal altyapının karasal habitatları değiştirmesi, parçalaması ve bariyer etkisi yapması. (Erişim yollarının inşa edilmesi, insanların belli yerlere girme ve doğal kaynakları toplama ve balıkçılık ve avcılık gibi faaliyetler yürütme kabiliyetini de artırabilir). Küresel olarak, erişim yolları, habitatların yok olması ve bozulmamış habitatlarda asgari yaşanabilir alana ihtiyaç duyan hayvan türlerinin habitatlarının bozulması
- Yabancı istilacı bitki ve hayvan türlerinin saldırısına bağlı olarak ekosistemlerin değişmesi. (Bu durum, yerli türlerin dışarı atılmasına ve habitatın kaybedilmesine neden olabilir.) Kaynakların genellikle nakliye ile ilgili olması (deniz taşımacılığı, kara yolu ve demiryolu).
- Habitatın kalitesinin bozulması ve kirlilik (hava, su veya toprak) nedeniyle bitki ve hayvan ölümlerinin yaşanması. Habitatı, hassas türler için yaşanamayacak bir yer haline getiren geri dönüşü olmayan değişiklikler meydana gelmesi.
- Mansaptaki sulak alan habitatlarına su taşıyan su yollarının kirlenmesinden dolayı habitatın değişmesi.
- Hayvanların habitatlarının yok olmasından ya da bozulmasından dolayı yerlerinden edilmesi ve zaten insanların ya da başka hayvanların kullanmadığı gidebilecek bir habitat olmamasından dolayı insanlarla ya da başka hayvanlarla çatışma yaşanması.
- İş arayan insanların akın etmesinden kaynaklanan etkiler yaşanması, benzer ya da farklı Projeler geliştirilmesi ya da daha önce bozulmamış alanların erişime açılması. Bu durum altyapı ayak izinin artmasından ya da ormanların ve diğer doğal eko sistemlerin tarlaya dönüştürülme hızının artmasından dolayı habitatların yavaş yavaş yok olmasını da içerebilir.
- Ekosistemlerin kullanıcılara veya faydalanıcılara hizmet sağlama kapasitesinde değişiklikler meydana gelmesi.
- Ekosistem hizmetlerine erişimin engellenmesi, bu nedenle geçim kaynaklarının ya da refahın kaybedilmesi.

Performans Koşulu 7: Yerli Halklar

- Yerli halkların genel refahının etkilenmesi sonucu, kendilerini farklı bir etnik veya kültürel grup olarak tanımlama kabiliyetinde ve diğer insanların onları farklı bir grup olarak tanıma şeklinde değişiklik yaşanması. Bu durum, gelen işgücünün ve insan akının uygunsuz davranışından kaynaklanabilir, farklı etnik grupların kültürü, yerel geleneklerin, dilin ve lehçelerin, liderlik yapılarının ve normların önemini azaltacak şekilde birbirine karışabilir.
- Mevcut arazi erişim düzenlemelerinde yapılan değişikliklerin, yerli halkların coğrafi olarak farklı yaşam alanlarına, geleneksel veya ata topraklarına erişimini ve bu yaşam alanlarında ve topraklardaki doğal kaynakları kullanımını etkilemesi.
- Hâlihazırda yerli halklar tarafından uygulananlardan farklı kültürel, ekonomik, sosyal veya politik kurumların, yasaların veya düzenlemelerin getirilmesi sonucunda huzursuzluk çıkması.
- Projenin etkileri ve muhtemel faydaları hakkında bilgi paylaşıırken yerli halkların dillerinden ya da lehçesinden farklı dillerin kullanılması sonucunda huzursuzluk çıkması. Bu durum, yerli halkların daha geniş bilgi açıklama sürecinden dışlandıklarına inanmaları durumunda ortaya çıkabilir.

Performans Koşulu 8: Kültürel Miras

- Somut kültürel mirasın fiziksel olarak zarar görmesine yol açan yer kaynaklı gürültü ve titreşim oluşması
- Kazıların, yıkımların yapılması, toprak taşınması, su yollarının değişmesi, su basmasının ya da fiziksel ortamda başka değişikliklerin somut kültürel mirasa fiziksel zarar vermesi.
- Araziye erişimin kısıtlanması sonucu o yerin sosyal aktiviteler için kullanılamaması ya da arazi erişim kısıtlamalarından dolayı kültürel mirasa fiziksel olarak erişilememesi.
- Yöreye gelen işçilerin, orada yaşayan toplulukların ya da grupların kültürel alışkanlıklarını, temsillerini, ifadelerini, bilgisini ve becerilerini değiştirmesi. Bu durum, yörede çalışan işçilerin uygunsuz davranışlarından, yerel gelenek ve göreneklerin korunmamasından ve ayrıca yöreye akın edenlerden kaynaklanabilir.

Performans Koşulu 10: Bilgi Paylaşımı ve Paydaş Katılımı

- Etkilenen kişilere ve diğer paydaşlara Proje ile ilgili bilgilerin doğru ve zamanında verilmemesi sonucunda Projenin yanlış algılanması, şikayetler, huzursuzluklar yaşanması, Projenin gecikmesi ya da itibarın zarar görmesi.
- Anlamlı bir paydaş katılım sürecinin bulunmamasından dolayı yerel topluluklardan ve diğer paydaşlardan gelen geri bildirimlerin, Projenin başlangıçtaki tasarımına, risklerin değerlendirilmesine ve etki azaltma ve izleme önlemlerinin tasarımına dahil edilememesi.
- Savunmasız grupların ve diğer gruplardaki insanların engellilik nedeniyle ya da başka bir nedenle paydaş katılım faaliyetlerinde yer alamaması.
- Etkin bir şikayet mekanizmasının bulunmaması ve Müşterinin şikayetleri gereken şekilde kaydetmesi, soruşturması ve tatmin edici bir şekilde ele almaması nedeniyle Projeye karşı kızgınlık duyulması.